

N. PÁL JÓZSEF

*Lebet-e Advent – nyáridőben?**Az olimpiáról három tételben – személyesen is*

„Ha tud valamit valaki,
Mesteri bölcsét, újszerűt,
Van ki a jóra, van, ki gonoszra tör vele”

(Szophoklész)

„Advent: a várakozás megszentelése. Rokona annak a gyönyörű gondolatnak, hogy »meg kell tanulnunk vágyakozni az után, ami a miénk«. Gyermekkorunkban éltünk így. Vágyakoztunk arra – ami biztosan megjött. Talán az első hóesésre. És várakozásunk ettől semmivel sem volt kisebb, erőtlenebb. Ellenkezőleg: nincs nagyobb kaland, mint hazaelérni, hazatalálni – *beteljesíteni* és fölfedezni azt, ami a miénk. És nincs gyengébb és »jogosabb« birtoklás se, mint szeretnünk azt, akit szeretünk, és aki szeret minket. Csak a szeretetben, csak az ismerősben születhet valódi »meglepetés«, lehetséges végeérhetetlenül várakoznunk és megérkezünk, szakadatlanul utazunk és szakadatlanul hazatalálunk. [...] Az a gyerek, aki a hóesésre vár – jól várakozik, s már várakozása is felér egy hosszú-hosszú hóeséssel. [...] Aki valóban tud várni, abban megszületik az a mélyes türelem, amely szépségében és jelentésében semmivel se kevesebb annál, amire vár.”

Nem tudom, amikor e sorok születtek – 1974 decemberében – a várakozás „szentsége”, amelyről Pilinszky János beszél, élt-e még bennem. Talán nem. Tizenhét voltam, a késő kamasz vagy a kora ifjúkor kételyekkel vegyes racionalizmusától megérintett lélek, akiben az ünnepvárás gyermeki intenzitása – az intenzitás bevallási hajlandósága – már szégyellni valónak tetszhetett némileg. Igaz, ebben az esztendőben nem volt olimpia, de hogy a csoda eljövételének biztonságtudatával átszótt ama „rezgés”, ami 1968 nyarán s még 1972-ben is fogva tartott, 1976-hoz, a montreali játékokhoz közeledve nem jött vissza már – nos, erre határozottan emlékezem. Ünnepre várni, örvideni nyitott lélekkel – s szívből csatlakozni is aztán –, meglehet, valóban csak a gyermek képes igazán?

Úgy lehet szurkolni is, hiszen a sport az élet ama része, ahol a mámor s a tehetetlenség dühe a személyiséget semmihez sem hasonlítható módon járja át, s akit megérintett, akár gyermekségét, gyermekkorát, úgy őrzi, dajkálhatja, keresi az egykori (első) élményt újra meg újra, amíg él, ha eljárt az idő közben, akkor is. Tegyük próbát. Kérdezzünk nem egészen ifjú embereket, kik voltak – mondjuk – a legjobb labdarúgók, akiket játszani láttak valaha. Majdnem biztos, hogy a nevek többsége a „rácsodálkozás” idejének aktív játékosai közül kerül majd elő. A sportnak a legenda, az otthon emléke, a hazatalálás-vágy is része: az igazi szurkoló mindig gyermek valahol. Mindez negyvenöt esztendeje érintett meg, s bár az azóta való históriát is követtem, a sport felülmúlhatatlan ünnepe, az olimpia, a mexikói maradt nekem, noha a történetekkel egy időben kisebb részét láthattam csupán. Faluban éltem, nem volt tévénk, közeli pajtásaimnál se talán, de a várakozás-vágyakozás elemi erővel hatott reám. E vonzásból mit sem értő, hat elemi végzett anyám kétségbeesett tiltásával dacolva futottam a helyi kocsmá – természetesen fekete-fehér – készüléke felé, szorongva, remény-

kedve, hogy estébe nyúlóan is eltérnek engem. Mert hogy Németh Angéla, Zsivótzky Gyula, Balczó vagy Kozma István győzelmét ne lássam, el sem tudtam képzelni, ahogy azt sem, hogy ne győzzenek ők. Hisz Németh, Zsivótzky nyári, kora őszi versenyeit megszállottként követtem a *Népszabadság* hátulsó oldaláról, tudtam, hogy a gerelyhajító 60,20-szal világranglistát vezetett, az élete utolsó lehetősége előtt álló kalapácsvető meg 73,76-tal egyenesen világcsúcsot dobott, a roppant erejű Kozma Picit s a zsinórban négy egyéni világbajnokságot nyert Balczót pedig nyilván nem lehet megverni. Németh Angéla győzelmét nem láttam, anyám résen volt, elkapott a kapuban, tehetetlenül sírtam, de pár nap múlva irgalmatlanul elszöktem mégis, s az örömet, ami a csődöt mondott eredményjelző-tábla s a zsűri asztala közt ide-oda futkosó Zsivótzky arcán végre megjelent, nem felejttem el, amíg élek. Meg a tanácstalan értetlenségemet sem, amikor ugyanaznap bemondták (az öttusát nem közvetítette élőben a tévé), hogy Balczót valami svéd megelőzte pár ponttal. Kozma persze győzött, ahogy a focisták s Varga János is az utolsó napon, így a mámor a minapi csalódottságot legyűrte bennem, s hogy az öröm a bánattal karöltve jár, s hogy épp ez ennek a sport nevezetű csodának a lényege, hamarosan – jó esztendő múltán – kezdett derengeni számomra is.

Miért kapott el a sport, a verseny, a vetélkedés varázsa, nem tudom. Ha anyám – ritkán – a történelem leckét akarta kikérdezni, az ókori görög olimpiáról szóló – kívülről fűjt – két oldalt tettem elé többedszer: „ez van föladvá” (állandóan dolgozott, nem fogott gyanút). Az összes NB-I-es fordulót „lejátszottam” a fészkerben, az atlétikai és úszó világcsúcsokat egy füzetben tartottam nyilván, fantáziálva, újra meg újra „javítva” rajtuk, s hogy, hogy nem a listába önkényesen is beírt magyarok egyre előkelőbb helyeken álltak nálam, miközben két karóból, szögekből s egy hosszú mogyorófavesszőből magasugróállványt szerkesztettem a krumplibokrok között. Minden, ami sport, minden, ami verseny vagy vetélkedő volt, lenyűgözött, a Vitray celebrálta „telitalálat” című műsor is, a „ki mit tud” is, a „Röpülj páva” népdalverseny is, a táncdalfesztivál is, még a Kobajasi Kenicsirő nyerte karmesterversenyt is végignéztem később, noha – úgy emlékszem – maga a komolyzene egyáltalán nem érdekelt. Ki hány pontot kap, ki győz, csak ez volt lényeges, a sportra pedig különösen vártam, a Pilinszky emlegette „szent várakozással” szinte, terveztem, számoltam, esélyeket latolgattam, aztán értékeltem, „elemeztem”, mint akinek más dolga sincs. Az első jelentősebb esemény, amelyet saját tévémenk nézhettem végig, a barcelonai úszó Európa-bajnokság volt, 1970 szeptemberének elején, hetedikes koromban: szerintem az összes győztes s az összes magyar helyezett eredményére emlékszem máig.

Pedig ekkorra egy nagy-nagy, a labdarúgáshoz való viszonyomat máig meghatározó, legalábbis befolyásoló traumán is áteshettem. Engem, aki ama hittel lelkendeztem, hogy a magyar futball a világ élvonalába tartozik, a marseille-i vereség valóságos lórúgásként ért. 1969. december 3-ának késő estéjét az „ártatlanság elvesztéseként” is emlegethetném így, túl az ötvenen, noha a történet a várakozás „alapszerkezetén” aligha módosított még lényegesen – a sport egészére nézvést bizonyosan nem. Valamiféle üresség, értetlen némuultság sejlik föl, ha Szepesi kezdetben lelkendező („gratulálunk, Bene Feri; mert a névnapod van, s mert te lettél a selejtező sorozat gólkirálya...” – így kezdte), majd egyre riadtabb („jönnek a csehszlovákok, jönnek a csehszlovákok...”) végül a tizenkét éves önmagamnak is fátsultnak tetsző („gratulálunk csehszlovák barátainknak, ez a csapat a legjobb négyig is eljuthat...”, – nem jutott el, az első körben kiestek) szavaira gondolok. Meg valamiféle, soha többé el nem hessegethető kétely(?), bizalmatlanság(?), gyanakvás(?) talán, hogy a sport, az istenek

ajándéka „földhöz ragadt” – mert a reményeket földhöz ragasztó – valóság is egyben. A magyar focira sose tudtam úgy nézni, mint korábban, mindig hervadtnak, bágyadtnak, „fény nélkül valónak” tűnt az egész már nekem, egyáltalán, a szurkolói magabiztosság volt, ami elhagyott, szorongani kezdtem, hogy „jaj, hátha mégse...”, de az olimpiát, a münchenit, azért tébolyult alaposággal vártam persze. Még a sportágak rendjét s a várható startlistákat is bemagoltam a tán hat forintot kóstáló műsorfüzetből, „vágtam a centit”, mint a katona, miközben – szorongás ide vagy oda – úgy tizenkét-tizenhárom aranyat „összeterveztem” nekünk, hogy aztán a csalódásból jusson – nekem legalábbis – jóval több a két hét alatt. A beteljesülésre, az ismerősségre, a „hazaérkezésre” való várakozás gyermeki áhítata – úgy, mint 1968-ban vagy 1972-ben is még – nem jött vissza már, s az olimpia sem lett soha többé az, mint azelőtt.

Számomra nem az izraeli sportolókat ért – a játékokat először megszenteltelenítő – brutális terrortámadás miatt persze. A történetről – tévéből, rádióból – tudtam ugyan, ám aligha fogtam föl a lényegét: ha valakinek, nekem biztosan nem jutott eszembe, hogy a versenyeket be kellene fejezni, hisz hátra volt az ökölvívás, a párbajtőrívás, Hegedűs Csaba, az egész kajak-kenu, a vízilabda s a labdarúgás fináléja, számtalan magyar aranyesély még. Nem érdekelt a politika, az olimpiával való összefüggéseiről sem jutott volna eszembe semmi, ha megkérdezik, ahogy a terjedő doppingról, a sportra telepődő üzleti számításokról, a televízió térhódításának – szintén pénzben mérendő – következményeiről (örültem, hogy nézhetem!) sem volt véleményem. Annyit tudtam, a futballban történtek népi „háttérzeneje” vagy Balczó győzelmei tanulságaként talán, hogy „a ruszki” versenyzőnek – kivéve a tüneményes Olga Korbutot (nem tudtam, hogy ő „csak” fehérorosz) – mi, magyarok nem drukkolunk, ezért a Szovjetunió–USA kosárdöntő máig vitatott vége egészen elszomorított például, ám a sportban versengést, a győzelem, a csúcsok mámorának esélyét akartam látni mindenekfelett. Róma idején (1960) három sem voltam, így a hat aranyat roppant kevésnek véltem ekkor, s csalódásomat sem Balczó András, sem Földi Imre nagyon várt győzelme, sem a harmincöt-öt érmet – csak Helsinkiben volt több ennél! – nem egyenesítette ki igazán. A sport modellteremtő szerepe, tudati, nemzet tudati, metafizikai összefüggése, értelmezhetősége csak jóval később foglalkoztatott, így a lelkesedést a már említett kamasz- majd ifjúkori kétely puhította fel, lazult a figyelmem is, s ami tiszta kontúrokkal élt bennem, kezdett elmaszatolódni valahogy. Montrealt, kijózanodva bár, vártam még – Hargitay Andráséknak szurkoltam nagyon, de hiába –, ám Moszkva maga volt a – nem elsősorban sportbéli – csőd, Los Angeles idejére pedig az illúzióim maradéka is odalett. A sport, az olimpia nemcsak a hidegháború terepe lett, a haszonlesés tábornokai s markotányosai is fölvonultak közben, hogy e csoda – mert emlékezetünkben, vágyainkban így is (!) él tovább az egész – a létrontás erőinek foglyává legyen szinte menthetetlenül, amire tiszta szívvel várni immár nem érdemes. No meg – így együtt – a „jó” s a „rossz” örök harcának modellje is, ahol a küzdelmet föladni mégis lehetetlen. Ami kihunyni látszik, de pislákol, fellobban e még valaha?

* * *

Már a régi görögök is... Ha megfellebbezhetetlen hagyományra, tudásra gondolunk, ezt szoktuk mondani. A görögség a klasszikus embereszmény mintája, ahogy Németh László mondta tán, eszmélkedésünk (egyik) origója, a minőség forrásvidéke, legalábbis legendásító

emlékezetünkben az. „Kötélhágcsón felszökő kedv” (ez is Németh László), a mindig helyreálló harmónia, ember, természet s a körülölelő világ egységének képzete, valami ősi, „beavatott” tudás valóságának az emlékezete, amit nem szabadna elfelejtenünk soha. A „régí görögök” mindent tudtak, mert mindent megélték, s mindennek az ellenkezőjét is, s mert emberek voltak, semmi nem volt tőlük idegen, ami emberi (bár ezt éppen egy római klasszis mondta így), hát persze hogy a sport szakrális, ugyanakkor emberarcúan szervezett formáját, az olimpiát is ők találták fel. Milyen lehetett a görög olimpia (több verseny is volt a varázsosan szabdalt félszigeten, de „etalonként” a peloponnészoszi Olümpiában rendezett maradt reánk), a tengernyi honi s külhoni szakirodalom ellenére sem tudjuk pontosan. Mikor volt az első, mikor az utolsó, ez sem bizonyos, „messziről jött” – ahogy Ady mondta –, aztán eltűnt valamikor, de hogy itt volt velünk, létezett, s örök nyomot hagyott bennünk, erre mérget vehetünk. Jóval több, mint ezer esztendő fogott át a história, tartalmán, formáján a közbeni változások is fogtak alighanem, ám mindvégig fontos lehetett, hisz a derék hellének még az idő számítását is hozzá szabták rendületlenül. Meglehet, bennünk a béke, az arányérzék, a fennkölttség, a tisztaság, a gáncstalanság – hogy ne mondjam: a sportszerűség – ideájaként él az egész, pedig ne legyen kétségünk: a szervezők, a résztvevők akkor is emberek voltak csupán, ott, a maguk isteneinek hóna alatt. Magyarán szólva: nemcsak versenyezni, győzni is nagyon-nagyon akartak egyesek (s egyes városállamok), volt „menedzselés”, csábítás (egyik városállamból a másikba), korrupció, „bunda” s „sportszerűtlen” csalás is bőven – minderről az ásatások során előkerült „büntetőszobrok” ezrei is tanúskodnak.

S a „nem a győzelem, hanem a részvétel a fontos” – Ethelbert Talbot püspök 1908-ban, az első londoni olimpia idején mondta ezt, nem is egészen így, de mi szeretjük az ókorra „visszavetíteni” – ideája sem maradéktalanul érvényesült természetesen. Volt öröm, ünneplés meg a Szent Liget olajfáinak ágairól vett babérszörű a homlokon persze, de voltak magas értékű, vagyonokat érő jutalmak is odahaza, a győztes versenyzők poliszában, vázák, edények, ökrök tömkelege meg „szép termetű, a munkát jól értő” nők is néhanap, s ezen akkor – ha irigykedett is – senki sem csodálkozott. Akadnak leírások, melyek nyomorékká, sőt holttá vert pankrátorokról, az oda- vagy visszaúton kiraboltakról – a fegyvernagyvadás isteni parancsa mégsem mindenkire hatott eléggé ezek szerint – meg a helyszínen terjengő bűzről, fertőzésekről – lehetek-e illemhelyek? – is szót ejtenek, mégis a történelem modellértékű tradíciójaként, önnön lényegén túlmutató – lehet, hogy „visszavágyott-visszaálmodott”? – csodájaként hagyományozódott számunkra az egész. Miért? Tán mert amennyire emberi, olyannyira isteni fogantatású is bennünk ez a história, vagy éppen mert a kettő egyszerre, esendő és nagyszabású, csodálatos és döbbenetes, meghökkentő, rendkívüli, bámulatos, de ijesztő s félelmetes is egyben, ahogy Szophoklész *Antigonéja* kardalának első sorában a *deinosz* mondja (Trencsényi-Waldapfel Imre „csodálatosra” magyarította – rosszul), ám amit egyetlen magyar szóval visszaadni nem lehet. Mint ahogy ama másikat, a *kalokagathiát* sem lehet (kalosz = szépség, *agatosz* = jóság, de az egész mégis többrétű ennél), aminek magjából s aminek holdudvarából a görög emberszemlélet, az olimpia egyetlen szóval elmondhatatlan lényege, célja vagy ideája, eszménye is megérthető.

Coubertin báró, a modern olimpiák szülőatyja *Óda a Sporthoz* című versének első sorában – a stockholmi játékok (1912) művészeti versenyén aranyérmét nyert vele, álnéven! – az istenek ajándékának nevezte a Sportot (minden versszakban nagybetűvel írta!), s így tudták ezt a görögök is. Kinek köszönhették az olimpiát – Héraklésznek, Pelopsz-

nak vagy egyenesen Zeusznak-e – ebben nem voltak képesek megegyezni, s nem lesz képes az utókor sem. Nem is fontos, hisz az efféle históriáknak épp az újramondható, variálható, formálható titokzatosság a lényegük: a közösséget nem a végső egyetértés, hanem a „témáról” való közös beszéd folytonossága s lezárhatatlansága teremti meg. E történetben a mítosz, a monda a vallás elemei szervesen illeszkedtek össze, mindez együtt hatotta át a művészeteket, a görög ember kultúrája, életformája is ehhez igazodott, e világképben a „szent” s a „profán” szféra nem kerülhetett szembe egy pillanatra sem. „Egy” volt itt a világ, titokzatosságában is értelmezhető „egész”, a szabad polgár életének az olimpia úgy volt része, mint a politika – t.i. a polisz ügyeivel való foglalkozás –, a színház vagy az Olimposzon dőzsölő, civakodó – szóval igencsak emberarcú – istenek. Az ifjú élete – máshogy a „katonás” Spártában s a „szelídebb” Athénban! – beavatások sora volt, a test s a szellem karbantartását, az öregek s a közösség tiszteletét egy időben tanulta meg, a hagyományba – a versengés szeretetébe, az „olimpia gondolatába” is! – szinte „belenőtt”. Amit kalokagathiának neveztek, része, mércéje lett életének, a célok, az igényszint s a reá való törekvés értelmében mindenképpen az, ha nem öklözött a versenyen, nem hajtott kocsit, vagy nem tudott eléggé gyorsan futni, akkor is. Test és szellem, szépség és jóság, esztétikum és etikum együttlátását, együttállását, nemeslelkűséget, az erkölcsi normák ismeretét s ennek a gyakorolni tudását is lefedte ez a szó valamiképp, az erőre s a gyengédségre való együttes hajlamot, olyasmit, amire Takács Ferenc kicsi könyvében (*Az olimpiák*, 1996) a magyar történelemből ismert – Toldi Miklósról vagy Kinizsi Pálra illő – „dalia” szót ajánlaná leginkább. S a „daliává” lett ifjú – ha a kalokagathia eszményének megfelelt – a maga szépségét, jóságát, testi és jellembéli, a győzelemhez szükséges erkölcsi erejét a Zeusz tiszteletére rendezett ünnepségen, Altiszban, a Szent Ligetben épített stadionban, a templom s az oltár tövében mutathatta be. Vallás és beavatás, mítosz és tradícióőrzés, önmagunk bemutatása s a versengés ekként egy kultúra azonosságátudata, egy világkép demonstrációja lett, s az isteneknek való tanúságtétel egyben, ott, előttük, akik ezt az ajándékot (is) adták nekünk halandóknak, amivel aztán – szintén Szophoklész mondta el – „van ki a jóra, van, ki gonoszra tör”.

Ez az emlékezetünkben őrzött harmónia a Kr. e. V. század görög fénykorának igényszintje volt-lehetett csupán, aztán nemsokára kinyílt, szénesedett, gazdagodott s egyben át is rendeződött, meg is kavardott ez a világ. Mindaz, amit a história a Nagy Sándor trónra lépésével s hódításaival kezdődött (Kr. e. 336) hellenizmus korának nevez – s ki ezt, ki meg amazt tartja lényegesebbnek –, az új jelenségek, célok, életérzések, egyben a korábbi értékek fellazulásának, átrendeződésének idejét hozta el, s nemcsak az önállóságukat veszített városállamok görög földjén immár. Akár egy korai „globalizációs hullám” úgy festett a kor, szigorúan hellén elképzelés szerint persze, a Sütő András emlegette szúszaik menyegző nem legenda, hanem a valóságos birodalmi terv része volt, de a meghódított területek lakosai közül aligha kérdeztek meg erről bárkit is. Ami görög földön termelt, az akkor ismert világ része lett, így az olimpia is – sőt, ennek mintájára hasonló versenyek kerekedtek birodalom-szerte –, hanyatlásról beszélni tehát nem érdemes, ugyanakkor „professzionizálódott”, individualizálódott, a markánsabb gazdasági, politikai, egyszóval hatalmi érdekek kifejezőjévé is (!) vált az egész. A versenyzők, a „menedzserek” száma gyarapodott, szembeszökően nőtt az „edzés” mennyisége, cifrábbak, hivalkodóbbak lettek a versenyek – például a lovasversenyek – kellei, a látványosság, a szórakoztatás, s a dicsőség mint öncél lett fontosabb, szaporodtak

a csalások, megvesztegetések is, s a győztesekre már nem mint „daliákra”, hanem mint koraszülött „sztárookra” nézett, aki nézhetett. „Népszerűbb”, addig nem ismert népeket (illetve e népek „elitjeit”) is bevonó, megmozgató alkalom lett e századokban az – egyébként hibátlan rendben a tradíció formáihoz ragaszkodva megtartott – olimpia, pontos adataink nincsenek, de még az eredmények is nagyot javultak alighanem, ám a kalokagathia eszménye mégis megroggyant valamiképp. Hogy a drámaíróit idézzem újra: mintha a „jóra törő” akaratot a „gonoszra törő” ember előzte volna meg a múlt időben, noha nem mindenki vette észre – s főleg nem mindenki akarta észrevenni! – ezt.

Amikor Róma jött (a görög földet Kr. e. 146-ban hódította meg) a játékok jó hatszáz évre néztek vissza, s előttük volt majd ugyanennyi még, ám egy hosszú-hosszú utóvédharc vette kezdetét. (Érdemes megjegyezni, hogy Mező Ferenc, aki művével – *Az olympiai játékok története*, 1928 – Amsterdam szellemi-művészeti versenyének bajnoka lett, a hanyatlás idejét a hellenizmus korától datálta már.) Róma individualistább világ volt, mint a görög, Róma a diadalmenetek pompáját becsülte inkább, a római polgár, ha tehetett, „karrierjét” a Fórum vagy a harcmező grádicsain előrejutva látta fölépíthetőnek, s noha a görögség számos elemét honosítani igyekezett, az olimpiára vagy idegenkedve, vagy lesajnálva nézett. Vagy saját sportversenye, a „cirkusz” változataként esetleg. Sullának, a diktátornak (Kr. e. 82–79) pedig sem a verseny, sem a hely szentsége nem számított már, kifosztotta Delphoit s Olümpiát egyaránt, a versenyzőket Rómába vitte, hogy ott játsszanak neki – szórakoztatásul – olimpiát. Az önállóságát végképp elveszített görög földön a hellénség hagyományokhoz kötődése lassan alábbhagyott, amit a császárság korával beköszöntött „pax romana” langymeleg állóvize még inkább összezavart. A provinciák klientúrái is gyökeret vertek idővel, lett kenyér s lett cirkusz is a népnek, a lovasversenyeken való előkelők részvétele – az önmagát hatszoros olimpiai bajnokká avató Néró kivételével nem a lovaikkal dicsekvő tulajdonosok hajtottak persze! – egyenesen divatszamba ment, de az egykor szent versenyekre mint – „igazi tét” híján – unalmas gladiátorküzdelemre nézhettek alighanem. A katonacsászárok korára (Kr. u. III. sz.) meg már minden recsegett-ropogott, a görög államélet végképp elsorvadt, pusztult a testi kultúra emlékezete s vele az olimpia eszménye, a 265. év utáni játékokról már feljegyzések is csak elvéve maradtak reánk. Theodosius császár – állítólagos, mert akad szakirodalom, amely vitatja ezt – tiltó rendelete (393), Alarik vizigótjainak betörése (395), majd a „pogány” Zeusz olümpiai templomának leromboltatása (426) egy nagy történet végkifejletét jelentette, amit a természet is megfejtelt. Altisz gyönyörű vidékét 522-ben és 551-ben földrengés rázta meg, a völgyet ölelő folyók kiáradtak, a romokat több méteres iszap fődte be, az új felszínen – idő múltán – szegényes falvak kerekedtek, s ami csoda és egy hatalmas kultúra tanúsítványa volt egykoron, rejtve maradt majd másfél évezredig – a kalokagathia eszményével együtt.

Pontosabban: a kalokagathia gondolata bűvópatakként élt persze, a reneszánsz idejétől inkább talán, igaz, az igény többnyire igény maradt, hisz a szépség tisztelete megvolt maradéktalanul, ám az erkölcsi erények gyakorlása ritkábban társult vele. A lovagkori testedzés csupán a hadviselésre – esetleg még a vadászatra – készítette fel a módosabb ifjakat, a test látványosabb karbantartását az egyház sem szorgalmazta akkoriban, halottnak tetszett a görög világ szinte mindenestől, így az első „ébresztők” hangja sem hallatszott messzire. Igaz, a firenzei Matteo Palmieri a görög versenyeket mint példát 1450-es vitairatában emlegette már, sőt angol földön 1604-ben lovaglásból és atlétikai számokból álló versenysorozat indult, amit 1634-től angol olimpiai játékoknak neveztek, az élénkebb – szélesebb körökre ki-

terjedő – érdeklődést csak a XVIII. század hozta el. Ekkorra a játékok följújtásának óhaja is határozottabban fölmerült, a témáról több doktori disszertáció született, Denis Diderot, Rousseau és Goethe pedig már a testi s szellemi nevelés egységéről, „az olimpiai játékok büszke szelleméről” mint a nevelés során fölélesztendő célról beszélt, sőt a német óriás Pindaros olimpiai ódáját fordította többek között, s az olümpiai ásatások – jelesül Joachim Winckelmann régész – terveire is fölfigyelt.

A XIX. a történelem eddigi utolsó százada volt, melyben ember és világ harmóniája átélhetőnek, egyáltalán a világ megismerhetőnek, tervezhetőnek s „megalkothatónak” tetszett, ahol a „nagy elbeszélések” jogában, a hit, az erkölcs ember- és jellemformáló erejében, a szophoklészi értelemben vett „jó” és „gonosz” fölismerhetőségében, az értékek megnevezhetőségében és vállalhatóságában nem mindenkinek volt muszáj kételkednie. A XIX. század a tradíció, a folyamatosság, az identitás biztonságtudatának őrzését és továbbadását is „megengedte” még, hogy aztán méhében – ahogy Marx mondaná – önnön „hóhérat”, leváltóját, a mindent elborító értékrelativizmusra felesküdt bizonytalanság századát, a huszadikat is kihordja persze. Azok, akik az olimpia feltámasztásáról álmodtak, s cselekedtek is érte, ennek a még emberarcú XIX. századnak a gyermekei voltak menthetetlenül, az öröknek tudott értékek megtartó erejében, az ember nevelhetőségében való feladhatatlan eszmény szent foglyai, akik hitték, hogy – önérdék nélkül – érdemes még adni valamit, de akik a torkát köszörülő új világ veszélyeire is fölfigyeltek már. Ernst Curtius a régész – ő tárta fel Olümpiát 1875 és 1881 között –, Pierre de Coubertin báró vagy a mi Kemény Ferencünk, a reáliskolai tanár azért ébresztették a tradíciót, hogy a modernség hívó szavára is értelmes választ adhassanak, nevelni akarták az embert, hogy az új idők csábos zűrzavarában se tévedjen el. Hitük szerint a kalokagathia meg ami hozzátartozik nem a letűnt évezredek halott kövülete, hanem a jövendő egyik járható útja volt, nem a múltat próbálták mércéül föltámasztani – tudták: azt sosem lehet! –, hanem fölfrissítve megőrizni s átadni valamit, ami a szépre, a jóra, a nemes versengésre való vágyat a kölcsönös megismerés, a békesség s – bizony – a szeretet szálkeresztjében képzelte el. Valamit, aminek részesévé válni olyan – akár ógörög, akár evangéliumi értelemben vett! – örömet, lelket emelő, nemesítő „pluszt” jelent, ami az ugyancsak emberléptékűként elképzelt győzelem mámoránál is sokkal fontosabb. A már említett „nem a győzelem a fontos...” kezdetű szállóige csak így értelmezhető!

Coubertin arisztokrata volt, 1863-ban született, papnak, katonának vagy diplomatának szánták, de a gloire – a nagyság, a dicsőség – emlékezetébe bódult, revansvágytól fűtött („bosszút Sedanért!”) Franciaországban a történelem s a pedagógia kutatására adta a fejét. Republikánusként – a katonai célokat szorgalmazó monarchistákkal ellentétben – hazája föl-emelkedését az ifjúság nevelésének megújítása nyomán képzelte el, ennek kívánta részévé tenni a sportot. Nem megszerettetni – hisz az nem megy parancsszóra –, hanem megismerni akarta előbb a másik embert, akár a (vélt) ellenséget is. A könyvtárat bújta, Angliát járta, a Thomas Arnold-i pedagógia – a nevelés legfontosabb tere az iskola s a kollégium mellett a templom és a sportpálya legyen! – elszánt hívéül szegődött, a fair play szelleme meg a Thomas Huges fogalmazta „izmos kereszténység” ideája pedig különösen megfogta (a juvenalisi idézet általa módosított változatát – „izmos testben lángoló szellem” – 1912-ben az olimpiai érmekre is rávereti majd). Tapasztalatairól lelkendező könyveket írt huszonöt évesen (*A nevelés Angliában*, 1888; *Angol nevelés Franciaországban*, 1889), de ötlete nem kellett senkinek – nem csoda, hisz a franciák mindenre, ami angol gyanakodva néztek, tán a száz-

éves háború kora óta már. Coubertin nem csüggedt, elképzelését azon melegében „görög alapra” tette át. A függetlenségét a „minap” – 1829-ben – visszanyert állam népszerűsége a még eleven romantika által megérintett lelkek körében töretlen volt akkoriban, Curtius ásatásainak, majd több kötetben kiadott dokumentációinak nagy volt a híre, festők, zenészek kapták föl a „témát”, Olümipia nevét – olimpia formában is – városok, sportklubok, koncerttermek, mulatók vették föl hamarosan. A történelmi tanulmányait lankadatlanul végző báró a görög világot is jól ismerte természetesen, az angol idea s a kalokagathia eszményének „lelki-szellemi” rokonságát fölismerni számára egy pillanat műve volt. Mondhatjuk, a játékok feltámasztásának gondolata nevelési céljainak járulékos eleme, „mellékterméke” lett csupán, de azt is, hogy törekvéseinek a gyakorlatba való átültetéséhez olyan „eszközre” talált, ami a világ legtöbb embert figyelemre szólító mozgalmává nőtte ki magát, s amiben – többeszer mondom – a Szophoklész emlegette ember legjobb és legrosszabb hajlamai kavarnak egy időben. Azt, hogy amikor 1894. június 23-án a Sorbonne nagytermében a Nemzetközi Olimpiai Bizottságot életre hívta, gondolta-e, hogy álmával – itt a földön – beválthatatlan, ugyanakkor föladhatalan illúziót, egy újabb kori mítoszt indít útjára, nem tudom, de akkori s későbbi vallomásai arról tanúskodnak, hogy ő mindig – tengernyi csalódás után is – komolyan gondolta az egészet. Hitét, hogy „szellem és izom régen különvált frigye” újra egyesíthető, hogy a sport „az erkölcsi nemességnek és tisztaságnak s a testi erőnek és derekasságnak egyaránt iskolája lesz” öregen, a NOB-elnöki tisztjéről lemondva, emlékiratait körmölve sem adta föl, s azt sem tán, hogy amit a görögök maguknak teremtettek, az – egy világégés után is! – „internacionalizálható”, a szépségre, a jóságra, a győzni akarásra, a bajtársiasságra való vággyal, a pacifizmussal meg a nem is nagyon rejtegetett antikapitalista elképzeléssel együtt. Bizony, antikapitalista volt ez az álom, hisz a báró e szellemtől a politikát meg a gazdasági célokat mindenáron távol akarta tartani. Az olimpiai mozgalmat lehetséges „erkölcsi ellensúlynak” látta ő, amely a „modern athletizmust [tehát a sportot – N. P. J.] megóvhatná attól, hogy bevonják az üzletcsinálásba, és így végül mocsokban végezze.” A sport ne az ember anyagi, hanem játékosztönéhez, szellemi létezésének formájához kapcsolódjék tehát, így sosem válhat áruvá s a haszonszerzés gondolatával terhelt forrássá sem. Számára az „amatőrség” e hitnek a dédelgetését jelentette valójában, s nem azt, hogy a versenyzőt ne illethesse semmiféle (akár „anyagi”) elismerés!

Megejtő cél volt, ez bizonyos, de már az első kísérlet majdnem csődbe ment – természetesen a pénz hiánya miatt! A civakodó görögök semmit sem szántak a célra ugyanis, mire Coubertin a budapesti rendezéssel riasztgatta őket – az ötletben rejülő lehetőséget sajnos a mi politikusaink sem ismerték föl (nincs pénz, fölkészületlenek vagyunk – hajtogatták) –, mígnem a gondolatot végre felkaroló trónörökös kérésére Georgiosz Averoff – a világ leggazdagabb görögjeként tekintettek reá – egymillió drahmát adott, ő építtette föl a híres márvány stadiont egy esztendő alatt. Zűrös volt hát az előkészület, de maga a kilencnapos verseny a játékok újabb mitológiáját teremtette meg. Tizenhárom nemzet kevesebb mint háromszáz sportolója jelent meg csupán, a lebonyolítás is akadozhatott (jegyezzük meg: a legelső nap legelső „szólitottja” a százméteres síkfutás egyes rajtszámú versenyzője magyar, a harmadik helyen végzett Szokoly Alajos volt!), csalások is „becsúsztak” – vívásban, maratoni futásban például –, ám örömteli s családias eseményként maradt meg majd mindenki emlékezetében az egész, olyan ünnepként, amely folytatásra vár. Nemcsak mi, magyarok térhettünk haza örömmel – nyolctagú csapatunk hat érmes helyezést ért el (bár a harmadikak nem kaptak érmet ekkor még) –, Coubertin is elégedett lehetett. Álma valósággá vált: egy

emberszabású század végén ő a biztonságért, az élet arányos rendjéért dolgozott, ám – s ezt aligha hitte volna el akkor még – amit létrehozott, az a „jót” s a „rosszat” összekavaró, a jellembéli nemességet gyakran az élheteretlenség lomtarába utaló, a nyereszkeskedési céloktól terhelt bizonytalanságra fölesküdt modern kor birtokába s csapdájába került.

Párizsban (1900) és St. Louisban (1904) pontosan az történt ugyanis, amitől leginkább félt. Hazájában semmiféle támogatást nem kapott, a politikusok, az üzletemberek az olimpiában a pénzes esélyeket zavaró avított dolgot láttak csupán, se stadion, se nyitó se záró ünnepség nem lett tehát, a játékokat a világkiállítás mohósága falta fel. Jó öt hónapig tartott, áttekinthetetlen volt az egész, sokan azt sem tudták, olimpián indultak el, nyereménytárgyként esernyőt, nyakkendőtüket is osztogattak, az érmeiket két év múlva adták postára, mi számított hivatalos versenynek, mi nem, javarészt ma is kideríthetetlen. Négy esztendő múltán Amerikában minden ugyanígy történt, csak fordítva kissé: ott a világkiállítást akarták az olimpiával (is) eladni inkább, ezért kellett Chicagótól, az eredetileg kijelölt várostól elvenni a játékokat. Ez sem lett rövidebb, mint a párizsi, a hosszú úttól elcsigázott versenyzőket (csak tizenegy nemzet fiai vállalkoztak az utazásra) istállószzerű építményekben helyezték el. Volt futóverseny pincéreknek (tálcan egyensúlyozott üveggel és poharakkal!), nyilazás indiánoknak, külön verseny „színeseknek”, volt minden, ami – így hitték a „szervezők” – a világkiállítás közönségét derűre s persze odaadóbb fogyasztásra serkenti majd, az „indulókat” a standokról toborozták nemegyszer. Mi volt olimpiai verseny, itt sem könnyen megállapítható, az aranyérmek jó nyolcvan százalékát – a mértéktartóbb számítás szerint is! – az USA nyerte, de legalább nekünk, magyaroknak nem volt panaszkodnivalónk (ezen az olimpián értük el a legjobb „átlagot” ugyanis: pontosan annyi érmet nyertünk, ahány sportolónk kiutazott – negyget, közte két aranyat). E körülményektől, hozzáállástól tartott e Coubertin, amikor az „üzletcsinálás” és a „mocskok” veszélyéről beszélt, nem tudni pontosan, de tény, hogy ő az amerikai városba el sem utazott. Negyven elmúlt már – szóval, nagyon messze volt az ifjúkortól az akkori felfogás szerint! –, barátot, harcostársat, ellenséget is szerzett eleget, de gyarapodó ráncait a londoni olimpia (1908) még alig-alig – pedig impozáns stadiont is építettek a rendezők, benne egy száz méter hosszú uszodával! –, csak a remekül sikerült svédországi játékok (1912) simították ki. Stockholmban végre nem volt semmiféle kiállítás (Londonban még igen!), ellenben volt zászlós, táblás bevonulás a megnyitón – Bécs nem akarta az „Ungarn” feliratú táblát engedélyezni nekünk, ám Coubertin a sarkára állt! –, volt elektronikus időmérés, célfotó, volt – szintén Coubertin ötletére – modern öttusa, s volt egy indián csodaatléta is, aki eredményeivel évtizedekre előre verte a világot, de akitől esztendő múltán – mert buta módon húsz dollárért a saját nevében baseballozott egyszer – szemforgatóan aljas módon elvették az érmeit, akiről évtizedekig lehetett beszélni aztán, s akiről várost neveztek el. E szegényen, csalódottan meghalt atléta a modern sport történetének tán első olyan hőse volt, akinek műve és élete az olimpia csodáját s „mocskát” együtt példázhatja, s muszáj elismerni, hogy e szégyenletes história a saját elvei csapdájába esett NOB-elnök sara is volt természetesen. (Jim Thorpe 1982-ben visszakarta érmeit – majd’ harminc évvel halála után!)

S bizony tehetetlen volt az álmához makacsul ragaszkodó Coubertin a történelem pörölycsapásaival s az érdek vezérelte politikai megfontolásokkal szemben is. Hiába mutatta be a kontinensek ölelkezését szimbolizáló ötkarikás lobogót 1914 nyarán, hiába érvelt, polemizált, az 1916-os olimpia odalett (annyit tudott elérni, hogy a játékok sorrendjében a szá-

mozás folyamatos maradt, tehát a Berlinbe tervezett játékok is „voltak” az eszményben hívők szerint), s abba is bele kellett nyugodnia, hogy a világháborúban vesztes országokat – a korábban a rendezés biztos esélyesének tekintett Magyarországot is! – 1920-ban kizárással büntették. Az 1924-es siker után – személyes kérése volt, hogy a huszonnégy évvel korábbi csorbát kiküszöbölendő, az olimpiát Párizs kapja meg – úgy érezte, célba ért, le is mondott, s csak nevelési elvei formába öntésével – s emlékirataival – foglalkozott haláláig. Hihette, amit megtehetett, megtette ő, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság székhelyét – még 1915-ben – az „örök semleges” Svájcba tette át, s meghagyta, hogy testét ide, de szívét Olümpiába, a Szent Ligetbe temessék el. S valóban, a visszavonulása utáni játékok (Amsterdam, Los Angeles) áttekinthető, jól szervezett versengéseknek tetszettek jobbra már a korban is, az utóbbit (1932) még a világgazdasági válság sem söpörte el, az angyalok városában volt először háromszintes dobogó, olimpiai falu – igaz, fiúknak csupán –, s a tizenhat napos verseny is ettől kezdve állandósult. Volt rádió, az olimpia hírtékét a sajtó is fölfedezte, a mozgalom népszerűsége egyre visszavonhatatlanabbnak mutatkozott, de jöttek az idolként tekintett sztárok is, akik – vagy így, vagy úgy – a pénzcsinálás lehetséges forrásává lettek, jelezve mintegy, hogy e folyamatban a „szellemmel” együtt a sport dobbantódeszka szerepe is kiküszöbölhetetlen immár. Az ötszörös úszóbajnok Johnny Weismüller vagy a téli játékokon háromszor győztes műkorcsolyázó Sonja Henie mégiscsak „filmszínészként” dobogtatott meg több szívet, s töltött fel több bankszámlát – a sajátjával együtt természetesen! Az „amatőrsegről” szőtt álmod pedig a „bort ivó, vizet prédikáló”, mások életével játszadozó milliomosok vették csak igazán komolyan, a finn csodafutó Nurmit a tizedik aranyérmének lehetőségétől 1932-ben megfosztó Avery Brundage-dzsál az élen.

Áru lett hát a sport a „hőskorban” már, a sportszerűséget sutba dobták néhanap, de az olimpia a hősiesség létezésének formáit is szilárdan őrizte még – a várakozói, a szurkolói, ha tetszik, a „befogadói” tudatban egészen bizonyosan. Mert kikről-mikről beszéltek legtöbbit? Andorin Carvajalról, a kicsi kubai postásról, aki az utolsó pillanatban érkezvén „civilben” futotta le az 1904-es maratont, de mivel – sietett, hogy megérkezzék – negyvennyolc órája éhezett, a táv közben egy-egy kertnél kiállva sok-sok szilvát evett, hogy („szükségből”) még többször meg kelljen állnia – így lett negyedik! Vagy Dorando Pietri filmtörődék által is őrzött drámájáról szintén a maratoni verseny londoni befutójánál négy évvel később. Majd minden olimpiának megvolt a „szimbolikus” története is. Egy hét-nyolc éves francia kisfiú – minden idők „legfiatalabb olimpiai bajnoka” –, akit a holland evezősök kormányosuk helyére ültettek 1900-ban, de a győzelmet követően eltűnt a tömegben, és senkise tudja a nevét. Vagy Henry Pearce ausztrál evezős (1928), aki egy úszó vadkacsacsaládot látva leállt szinte, aztán lett aranyérmes. Esetleg a mi Barát-Lemberkovits Antalunk, aki biztos aranyat szórt el: utolsó is tízest lőtt Los Angelesben – csak éppen a mellette hasaló ellenfél táblájába, s lett ezzel tizennyolcadik. Bizony, Carl Schuhmann, Anton Heida, Alvin Kraenzlein, Ray Ewry, Fusch Jenő, Hannes Kolehmainen, Nedo Nadi, Weismüller, Nurmi, Ritola, Sonja Henie s a többi sokszoros bajnok neve mellet az olimpia legendáriumához az ő históriájuk is hozzátartozik, miként e versenyzők s e történetek keltette, továbbadta tudat-, magatartás- és identitásformáló emlékeztörténelem. Mert az olimpia az azonosság őrzésének, nemesítésének a lehetősége is, s ezt nemcsak a berlini játékok „dupla-fenekűsége” bizonyíthatja nekünk. Tagadhatatlan, hogy az erő kultuszát sugalló monumentalitás agresszív politikai szándékról is tanúskodott, de aki átélte, tudta, hogy a tíz aranyérem – s a táblázaton elért harmadik hely – mit jelentett a Trianon utáni Magyarországnak akkor. Berlin az első, közö-

sen átélt nagy siker, az önbecsülés visszavívásának alkalma lett nekünk, aminek a „keresztény” Csák Ibolya, Csík Ferenc, Gerevich Aladár úgy volt része, ahogy a „zsidó” Elek Ilona, Kárpáti Károly s Kabos Endre vagy Pluhár István, aki a rádió mikrofonjánál, vagy Salamon Béla, aki a kabaré színpadán ugyanazért lelkendezett. Számukra – számunkra – Berlin nem Hitler propagandacélok szolgálatába állított olimpiája volt. Hogy a piac után a politika is végképp betört a sportba, azt – az olimpiák kapcsán! – az újabb világháborút követő idő mutatta meg csak igazán.

Hadas Miklós egyik kitűnő sportszociológiai tanulmánya (*Olimpia és globalizáció*) arról beszél, hogy a sport „nem csupán a társadalmi változások tükre, hanem azok generálója is”. Meg arról, hogy „a sportokban mára szinte elképzelhetetlen mértékű piaci és politikai potenciál halmozódott föl”, s a történet végén – egyelőre? – egy „globalizálódó élménytársadalom fontos, libidinózus örömeiket kínáló színterét és tartozékait igyekszik a közös játék meghatározó elemévé tenni”. Mármint az olimpiára nézvést is. Szívesen vitáznék a szerzővel, csak éppen nem tudok, mert félek, igaza van. Metsző tárgyilagossággal írja le s elemzi a történetet, tudósi elégedettséggel sugallva szinte: nincs mit tenni, e világban kell sikereseknek lennünk, ahogy lehet, aki nem igazodik, s kihull a rostán, magára vessen. Én meg nem csupán érték- s emberellenesnek, de morális értelemben is hazugnak látom ezt a folyamatot. Mert miről beszél a szociológus? A piac s a politika fokozatos térnyeréséről, pontosan arról tehát, amitől a maga „találmányát” Coubertin olyannyira óvni igyekezett! S mi történt valójában a több mint száz esztendő alatt? A báró terve valósággá lett: elterjedt, „internacionalizálódott” – egyre több nemzet, egyre több versenyzője vesz részt, s egyre több az egyre több nemzet által megnyerhető érmeik száma is –, csak hát ez az örvendetes „gyarapodás” éppen azon premisszák alapján s azon célok hajszolásában történik egyre inkább, amelyek ellen Coubertin az olimpiát megálmodta egykor! S ami leginkább elborzasztó: e hol hatalmi szóval, hol furfanggal teret nyert tendencia a – méltánylandó! – emberi vágyak természetével szinte tökéletesen egybevág, s így a reánk – s belénk – csempészett hazug közeg úgy lesz fölismerhetetlenné, hogy még jól is érezzük magunkat benne. Mert hisz ki ne szeretné, hogy az olimpia egyre többeké legyen, ki ne szeretné, hogy új versenyszámokkal is színesedjék az egész (csak ne a „régiek” rovására!), s ki ne örülne, hogy az egész világon, a történetekkel egy időben legyen mindez látható? Tanulmánya végén Hadas Miklós ilyenformán összegez: „az olimpiák révén reprezentált és generált globalizációs folyamat lényeges elemeként fölerősödik a nemzetközi rendszer relativizálódásának, kiegyenlítődének, a jelentések és az értelmezési alternatívák pluralizálódásának folyamata [...] egyértelműen megkérdőjeleződik a domináns nyugati diskurzusok és reprezentációk kizárólagossága...” Hát, igen! Globalizáció, relativizmus, pluralizmus, minden együtt van itt, ami a liberalizmusra hivatkozó – valójában önnön megszerzett s megszerzhető pozícióit a „sokszínűség” és a „tolerancia” követelményét emlegetve éberrel vigyázó – észjárásnak oly igen kedves régóta már. „Nagy történet”, értékbiztonság, hit, rögzített s megtartani óhajtott identitás? Nyilván a maga elképzelését másokra erőszakoló, diktátori hajlamokkal megvert lélek, aki még ilyesmikről beszél, esetleg álmodozó, de mindenképpen a múltban – a XIX. században? – él. Vajha ki jár a „jó” s ki a „gonosz” útján? Szegény, szegény Coubertin báró...

Mindez látványosan 1990 után jutott el hozzánk, de a folyamat végső szakaszának eredője a hatvanas esztendő, talán éppen az első „globalizációs év”, 1968 táján – s ennek következményeiben – keresendő. A tévéről, a műholdas adások hozta lehetőségéről, a mediatiszáltság meglódulásáról van elsősorban szó bizony, meg arról, ami ezzel együtt járt, s aminek

végén csak az nem találja meg a megszerezhető pénzt, hatalmat, befolyást, aki nem akarja. Globalizált volt már az ötvenes évek olimpiája is valamennyire – Hadas az 1952–1988 közötti szakaszt a „szimbolikus hidegháború” periódusának tekinti, szerintem is pontosan –, a két világrendszer harca az eredmények hajszolásához is elvezetett, de azok az eredmények s azok a történetek (gondoljunk az Aranycsapat, a vízilabdázók vagy Papp László lénye körül keringő sztorikra) mégis „emberszabásúak” voltak valahogy. Azok az eredmények – atlétikában, úszásban, súlyemelésben, gyorskorcsolyában stb. – a hatvanas évek végétől, még inkább a hetvenesektől szöktek meg látványosan, hogy mennyire, azt másutt (*Hajrá magyarok!*, Kortárs, 2001/1) megpróbáltam emlegetni már. Körülbelül ekkortól lett „totálissá” s erőalapúvá a futball (mi – egy öntudatlanul önelégült, széthulló tudatú társadalomban – ezt a fordulatot voltunk képtelenek „átvenni” lényegében!), s ekkortól radikalizálódott az „orvosi felkészítés”, szóval a dopping problémája is. Tovább piacosodott, politizálódott – az NDK–NSZK, a Kína–Tajvan probléma, a dél-afrikai gond, a „Fekete Erő” demonstrációja Mexikóban, a terrorizmus nyílt jelentkezése 1972-ben, a tömeges bojkottok (1976–1980–1984), még „futballháború” is volt 1969-ben stb. –, technicizálódott a világ, benne a sport s az olimpia is (igen, a technicizálódás: Coubertin ezzel sem akart kibékülni). Az ünnep vágyát a „légy sikeres”, „akarj többet” parancsa, a „részvétel”, a játékban való részesség örömét a „győzz mindenáron” agresszivitása váltotta fel, igaz, a „befogadók” – az évek múltán egyre inkább „fogyasztóknak” tekintett szurkolók – az eredeti cél szellemében szerettek volna álmódoszni tovább. Aztán ők is kezdtek – nem mindegyikük! – a modernnek, részegítően látványosnak (füstbomba, görögtűz, petárda, „ultra-jelenség”, „tudatmódosult” gólöröm és így tovább) s „erőt mutatóknak” tetsző új módihoz igazodni – a *bűzökből* egyértelműen *sztarokká* vált versenyzőkkel együtt. „Törvényyé” lett, hogy a győzelemért csalni is szabad, sőt kötelező, az „Isten keze s Maradona feje” féle történetbe majd mindenki bele nyugodott, jött – mondjuk – a futballhuliganizmus, amelyben a „szabadabb” nyugat járt az élen természetesen, de ennek – politika ide vagy oda – a hidegháborúhoz már nem sok köze volt. Hiszi, nem hiszi akárki, Moszkva (1980), Los Angeles (1984) csonkasága s a Heysel stadioni tragédia (1985) egyazon tőről fakadt valahol, csak emitt a „világbéke” érdekkövető hatalmasságai ítélték életet s álmok felett, amott a klubszeretetet – szóval az identitás egyik szép példáját! – az ellenfél eszeveszett gyűlöletével összekeverő, megnyomorított tudatú „szurkoló” rántotta elő a kést. Mi történik manapság? Az olimpia urai, rendezői – s vámszedői – milliárdokat költenek, hogy védjék a játékokat attól (a doppingtól, a nyilvánosság kísérete fenyegetettségétől stb.), amit éppen ők – vagy elődeik, érdektársaik – hívtak életre a mohóságukkal egykoron.

Lehet-e erre az olimpiára „szent várakozással” várni még? Óriz-e a kalokagathia nemes céljaiból valamit, avagy rászedhetőségünk újabb alkalmává züllött az egész? Illúzióink ne legyen: a mai olimpia – egészében és lényegében – a pénz megszerzéséről és gyarapításáról szól leginkább, ha a stadionokban s egyéb versenyhelyeken nincsenek reklámok, akkor is (ennyi maradt az „amatőrség” ideájából?). Még a remek versenyzők sem mentesek ettől, gondoljunk arra, miért követnek el mindent például kajakosaink, hogy több számban indulhasanak (mi mást tennének, ha – mondjuk – egy harmadik s egy negyedik hely jutalmazása együtt bőven meghaladja egy aranyéremét)? Vagy mit mondott a sportlövő Sidi Péter az egyik – számára kudarcot hozott – játékok után? „Borzasztó úgy lőni a döntőben, hogy tudod: ha tízes, fölépítheted végre a házad, ha nem, nem.” A pénzre, egyéb „konvertálható” – végül persze mégiscsak pénzt hozó! – haszonra való vágyakozás valóban mindent elborít,

s valóban minden mást fölemészt? Nekem, nézőként s „elmaradott emberként” egyetlen el-lenszerem – ha tetszik: ötletem – lenne csupán. Nézzünk, figyeljünk, olvassunk, emlékez-zünk nyitott szívvel s kíváncsian, tanuljuk „vérünké” megtett utunkat, a történelmet, ben-ne azzal a csodával, amit az olimpia kiagyalói Krisztus előtt és után azért álmodtak meg, hogy értelmesebb, tartással, örömmel s szeretettel átszőtt legyen a létezés! S ha ezt tesszük, előbb-utóbb kialakul-kifejlődik „valami” bennünk. Valami, ami azért felelős, hogy e csodáról üze-nő, tanúskodó, valló pillanatokot, helyzeteket ma – ebben az értékrelativizmusba bódult „glo-balizált periódusban” – is képesek legyünk észrevenni! Mert ezek a pillanatok ma is léteznek bizony! Emlékezzünk Derek Redmondra, aki a négyszáz méter második felét szakadt izom-mal, édesapja vállába kapaszkodva, sírva-bicegve, de teljesítette Barcelonában. Vagy Kerri Strugra, aki járni is alig tudva ugrott Atlantában a torna csapataranyáért. (Tudom, ez utóbbi történet legalábbis „dupla fenekű”, de számomra hadd üzenjen a „jóra törésről” inkább.) Vagy Pirros Dymasra, a háromszor győztes súlyemelőre, aki hazája olimpiáján cipőjét levette, mezítláb hagyta el azt a dobogót, mely addigi életének „szent tere” volt. Nagy Tímeára, aki mindkét diadala után az égre tekintett legelőbb, a bajnok Kovács Ági, a kézilabdadöntőt soha vissza nem hozhatóan elveszített Kökény Bea s a csodaversenyzőjétől búcsúzó Kiss László könnyeire vagy Egerszegi Krisztinára, aki úgy lett a huszadik század legnagyobb úszó-ja, hogy arcán a büszkeség, az önteltség egy pillanatra sem látszott soha. Néha arra gondolok: ha az olimpia szakrális üzenetét, a coubertini szándék lényegét akarja megérteni valaki, akkor – Csík Ferencével, Papp Lászlóéval, Balczó Andráséval együtt – ennek az ötszörös baj-noknak az életére figyeljen elsősorban. De ne csak arra, amit versenyzéssel töltött, hanem az utána való esztendőkre is. A póztalanság, a feladattudat s az arányérzék ritka együttállásá-ra, a reánk bízott élet gondozásának, tiszteletének ama tökélyére, amely szavak nélkül is arról vall nekünk, hogy van remény, hisz e teremtmény, az ember, semmivel sem „másabb” – s nem „másabb” a dolgának lényege sem! –, mint Kr. e. 776-ban vagy száztizzenhat eszten-deje. A világ – s benne az olimpia – persze olyan, amilyen pillanatnyilag, fejjel a falnak ro-hanni nem érdemes, de végezni valónk morális tökesúlyának követelménye – mondjuk, Né-meth Lászlótól – mégis egészen pontosan tudható: „handabandázni a történelem ellen: nevetséges; handabandázni a történelemmel együtt még nevetségesebb”. A „jóra törés” le-hetősége s esélye is (!) a miénk tehát.

* * *

Még néhány hét, s fellobban a láng. Úgy kezdtem, hogy az olimpiát nemigen várom ma már, de aztán ahogy írok, könyveket lapozok, elmerülök az emlékekben, lassan újra kedves, a vá-rakozás izgalmát is előhívó lesz a história. Eszembe villan: az sem egészen úgy igaz, hogy 1972-öt követően hirtelen nagyot csökkent az ünnep vágya bennem, legföljebb nem volt oly elementárisan tiszta, oly eredendően gyermeki már az egész. Mert Szöült s főleg Barcelo-nát megint nagyon vártam, ebben biztos vagyok. A (számunkra) nyolc esztendőös olimpiaszü-net miatt-e, a rendszerváltozás szabadságígérete miatt-e, nem tudom, de azt igen, hogy a tizennegyed egy hónapja betöltött Egerszegi Krisztina – hiába, újra őt muszáj emleget-nem! – első bajnokságát látva, átélve mintha kétely nélkül kezdtem volna hinni „valamiben”. Hugh Hudson kultuszfilmjét, a *Tűzszekereket* is ez idő tájt láttam először, s a történet – mondhatnám – a hithez való viszonyomba is súllyal szólt bele. Eric Liddell, az 1924-es olimpián győztes skót misszionárius szavai a tudatomba égtek. „Istennek célja van velem. Adott nekem gyorsaságot is. Mikor futok, érzem, hogy kedve telik bennem. Ha abbahagy-

nám a futást, az ő adományát vetném meg. Ha győzök, őt dicsóítem.” Hasonló gondolatot Balczó Andrától hallottam később, amikor barátságába fogadott. Milyen egyszerű az egész! A játék, az olimpia – így tudták a régi görögök is – Isten adománya tehát, miként az élet, az életünk. Ajándék, amely reánk bízott, s egyetlen feladatunk ennek gondozása itt e földön – az „ajándékozó” dicsőségére persze. Elni e hit jegyében, játszani, győzni, az ajándékot őrizni, gondozni, továbbadni tanúságtétel tehát, kinek-kinek a maga helyén, ahova – hajlamával, tehetségével – állítatott. A „rosszat” szolgálja, aki nem ezt teszi! A győzelem önző sóvárgása, az önünneplés fékevesztett gőgje, az eszmény „mocsokba” rántása, amiről Coubertin beszélt, a „gondozás” lehetőségéről való lemondás mind-mind a „rossz” fegyverhordozója. Muszáj az olimpiát várni hát, ahogy a – magamutogató „szeretet” üzleti alkalmává züllesztetni igyekezett – karácsonyt s a „jó hírt” várni is muszáj. Hisz maga a várakozás a gondozás kihagyhatatlan része e törvény szerint, így tegyenek bármit, történjen bármi a játékokkal, mást nem tehetünk!

Azt, hogy a jóslgatás része-e ennek, szintén nem tudom, így amit teszek, hadd nevezem a várakozás örömeiről tanuskodó meditációnak, ha már a szerkesztő úr kérése elől kitérni nem lehet. Mindig tervezgettem, jóslgattam persze, s még büszke is lehetnék, hogy – Münchent és Montrealt kivéve – az aranyakra nézvést sohasem tévedtem igen nagyot. Idő múltán a „módszerem” módosult némileg. Számba veszem az összes esélyt, amely nem a talajtalan fantáziálás világába tartozik, aztán megfelezem – így gondoltam Barcelona idejéig, de a kapott számot ma már inkább hárommal osztom el. A körülmények nem a mi javunkra változtak meg ugyanis 1990 után (a barcelonai tizenegy arany még a régi idők „lendületének”, no meg az Egerszegi és Darnyi féle „csodalényeknek” volt köszönhető). Nem lehet nem látni például, hogy az érmeiken – az aranyakon is – egyre több ország osztozik, s hogy e „globalizált periódusban” – Hadas Miklós fogalmazott így – az egyszerre szorító s egyszerre „kiutat” ígérő fegyveremkényszert s az „állami szponzort” elveszített volt szocialista országok teljesítménye igencsak megroggyant, vagy kiszámíthatatlanabbá lett. Barcelona óta (hetedik voltunk!) mi is szépen kúszunk a táblázaton lefelé (Pekingben huszonegyedik lettünk!), s noha az aranyak számát tekintve 2008-ig nem volt röstelkedni valónk (1996 – 7; 2000 – 8; 2004 – 8), látszott, hogy fogytán a lendület. A méretes pekingi zökkenő ugyan sokkolóra sikeredett, de én azon csodálkoztam inkább, hogy e látványos „visszaesés” ennyire későn következett be. A kínai városban persze sok minden „nem jött össze” nekünk – négy-hat aranyat „jósoltam” –, de leginkább a csapatot körüllegő fáradt egykedvűség, „áhitathiány” lepott meg engem. S bár azt, hogy a honi lehetőségek, körülmények jelentősen javultak volna azóta, nem hiszem, ma – a pekingi tapasztalat ellenére – reménykedőbb vagyok valamivel, ha „kisebb” a küldöttségünk, ha számosan szinte magyarázhatatlan módon hiányoznak (például vívócsapataink), akkor is.

Lássuk hát az „esélyeket”. Kajak-kenu. Ha mind a négy női egységünk győz, nem lesz világszenzáció. S az sem, ha az idei évben eddig „tartalékoló” Vajda Attila megvédi a címét. Ez tehát öt esély. Úszás. Kedves sportágam, ezt ismerem, „értem” legjobban, ezzel vagyok leginkább elfoglalt, de azért realista is talán. Egyetlen gondom van. A mi nap befejeződött, tüneményes sikert hozott, debreceni Európa-bajnokság. Igen-igen reménykedem, hogy a jobbak – Cseh, Gyurta, Hosszú, Jakabos, Kis, Bernek, Biczó stb. – tényleg „munkából” úsztak, s nem voltak „kihegyezve”! Ha *valóban így volt*, lesz Londonban örömünk. Szeretnék három aranyreményt látni, de az eszem mindig közbeszól. A legnagyobb esélyes: Gyurta Dániel. Hozzá hasonlóan tudatos, megfontolt, remek ver-

senyzői készséggel is megáldott úszót Darnyi Tamás óta nem láttam magyar medencében. Nagyon-nagyon „egyben van” ő. Érdemes lesz figyelni az első versenynapot. Ha százon végre percen belülre kerül (mindegy, hányadik vele!), kétszázon világcsúcsra lesz képes, s – már sokszor bizonyította! – nagyon tud nyerni, versenyezni. Hosszú Katinka? Nem tudom, de reménykedem. Ha négy harminc körül úszik (volt már idén „négy harminckettője”, márciusban!), nyerhet, ám két európai (ők nem indultak Debrecenben négyszáz vegyesen) és legalább három tengeren túli konkurens lesz. Cseh László korszakot reprezentáló úszózseni, az arany igencsak kijár neki, de nem látom erre esélyesnek, ha „cápadresszes” idejét (4,06,16 négyszáz vegyesen) túlszárnyalja – óriási eredmény lenne, s edzője ezt ígéri! – akkor sem. Hogy győzhessen, Phelpsnek, Lochtnak gyengébben kellene úsznia, mint várható. (Maglehet az utóbbi versenyző, az eddig tizennégyszeres bajnok „úrlény” előtt jár már. A „csodadresszes” világcsúcsot megjavította kétszáz vegyesen, s „egyedül úszva”, „kizsigerelve”, holtfáradtan, bődületes időt – 4,07-et – ért el a tavalyi vébé utolsó napján, négyszázon is! Londonban az első napon, „pihenten” úszhatja le!) A többi versenyzőnk jó eredményekre igen, de győzelemre nem számíthat. Legyen az úzás tehát kettő, így összesen „hét aranyból tartunk”. Atlétika. Pars Krisztián képes akkorát dobni, amivel bajnok lehet, igaz, sose nyert még nagy (EB, VB) versenyt, meg az is, hogy öten-hatan tudhatnak hasonló eredményt. Kővágó Zoltán dobott már diszkosszal hatvankilenc és felet, dobjon Londonban is ennyit legalább, s akkor...?! Ez további két olyan esély, amire számítani nem az „eget verő marhaság” kategóriájába tartozik. Eddig kilenc. Lehet aranyunk birkózásban (emlékszem, Sikére, Repkára vagy Majorosra se mint „biztos esélyesre” néztünk egykoron!), lövészetben (Sidi Péter mindent nyert már az olimpián kívül), s öttusában is (inkább a férfiszámra gondolnék). Sőt, még a vívásról se muszáj lemondanunk, a fiatal Szilágyi Áronnak például igazán „elsülhetne” már a keze. Tizenháromnál tartunk. A vízilabdacsapat persze, hogy megint célba érhet – már-már meseszerű lenne, ha negyedszer is...! De a nők is képesek megverni bárkit, csak most egyetlen tornán – sorozatban – kellene hozni e tudományt. Tizenöt. Berki Krisztiánt, a Gyurta melletti másik nagy esélyest a végére hagytam. Aki hatszoros Európa- s kétszeres világbajnok, annak az olimpiai arany is kijár. Az ő gyakorlata tán a legerősebb, csupán nem szabad a szerről leesnie – mint Magyar Zoltánnak három-négy évtizeddel ezelőtt. S még egy gond lehet: legnagyobb ellenfele sajnos angol, a torna pontozásos sportág, s én az athéni gyűrűdöntőt, a gyakorlat közben minden porcikájában remegő Tambakosz „győzelmét” képtelen vagyok kiverni a fejemből. Ez lenne a tizenhatodik. (Van egy nagyon-nagyon titkos tippem is „pluszban”, de ezt nem árulom el senkinek.) Öt egész s egy harmad jön ki, ha hárommal osztom, ami annyit tesz, Peking után újra négy-hat aranyat jósolok, remélve, hogy ezúttal nem „felfelé” hanem „lefelé” tévedek.

Nem jó persze – az olimpia eredeti célját tekintve pláne nem! –, hogy ennyire „aranymániások” vagyunk. Nem „az ezüst (a bronz) is szépen csillog” közhelyről van szó természetesen, hanem arról, ahogy a szeretet, úgy az öröm, az öröm átadásának képessége is csak személyes – „személyes mérce” szerint való! – lehet. Vagyis: mindenki önmagával nézzen szembe, s önmagával küzdjön legelébb! (Ebben nagyon hiszek, s tán ezért vonzódok eszeveszetten a „mérhető” sportágakhoz.) Cseh László versenyzésének minőségére meg az idejére leszek kíváncsi elsősorban, s ami örömteli: a jelek szerint ő is pontosan így gondolkodik. Nagyon fogok örvideni a roppant szimpatikus Kis

Gergő ezüst (vagy bronz) érmének ezerötszázán, ha úszik – mondjuk – 14,40 körül! S annak is, ha Bernek Péter, Biczó Bence, Verrasztó Evelyn, Kapás Boglárka, Jakabos Zsuzsa s két-három váltónk – jó idővel! – pontszerző helyen vagy „csak” a döntőben végez. Gyurta Gergely? Törje át a tizenöt percet legalább. Risztov Éva? Javítson tovább a legjobb idején, s akkor rendben van az egész. S mások esetében is „rendben van”, ha ugyanezt teszik. Valami ilyesmit remélnék az atlétáktól is. Pars Krisztián? Ha nyolcvan-kettő fölött dob, felőlem ötödik is lehet (ennyivel nem ötödik lesz persze!), inkább ez történjen, mint hogy „silány” hetvenkilencel végezzen dobogón. S nehogy már a selejtezőt elbukja valaki „többre hivatott”, mert akkor hiába magyarázkodik. (Az önmagunkhoz képest gyenge – mérhető – eredményt valóban csak az aranyérem mentheti!) Berki Krisztián? Csinálja meg a gyakorlatát tökéletesen, pontosan, a többi nem ez ő dolga lesz. Sidi Péter? Lőjön a döntőben is annyit, amennyire valóban képes. Birkózás, öttusa, vívás, kézilabda? Verjenek meg minden ellenfelet, aki verhető, s ne álljon fejre senki se nagyon. Kajak-kenu? Ennyi vita, veszekedés, edzőcsere után csak a félelem nélküli küzdelem s a maximális odaadás elfogadható. Egyáltalán: edzők, versenyzők, szurkolók érezzük minden pillanatban, hogy egyazon zászló alá tartozunk, s ha így lesz, az érem s a ponttáblázatra is nyugodt szívvel tekinthetünk.

Mit mondhatnék még? Mikor lesz ez az olimpia – nemcsak számunkra! – sikeres? Tán akkor, ha e jó két hétben az eddiginél valamivel több ember érzi úgy, hogy nemcsak az értékrelativizmus, a hazug „sokszínűség” s a még hazugabb „pluralizmus” papjainak – és e „papok” bankszámláinak – érdekében történt megint valamit. Ha mindaz, ami őrzés, hagyomány, lelket nemesítő pillanat – ha csak icipicivel is! – többet jelent majd ezután nekünk, s ha hinni merjük, hogy mégsem vagyunk éjjel-nappal átverhetők. Ha elfogadjuk, hogy az olimpia – egyáltalán, a sport – a „jó” és a „rossz” küzdelmének, szóval a teremtett világban való létezésünknek a tükre is – az értékrelativizmus toleranciájáról „posztmodernül” harsogók célja pontosan az, hogy ezt az „egyszeregyet” ne fogadjuk el!! –, tudni fogjuk, hogy mi itt a tét, ahogy a kalokagathia eszménye szerint élő görög, az „izmos kereszténységről” beszélő Thomas Hughes, Thomas Arnold, Couberlin vagy Kemény Ferenc is tudta pontosan. S ahogy Hajós Alfréd, Csík Ferenc, Papp László, Puskás Ferenc, Balczó András és Egerszegi Krisztina is tudta-tudja, vagy lehet, nem tudta-tudja, de mégis eszerint élt-él, cselekedett-cselekszik rendületlenül, mert ez utóbbi a lényeges! A „végeredmény” nem kétséges, ám a küzdelem mégis örök, s mi, emberek – hűséges fajtaként vagy át-átigazolva, esetleg „lefizetve” néhanap – mindig, mindannyian a pályán vagyunk, ha nem tudunk róla, vagy állítjuk, hogy bennünket ez a játék nem érdekel, akkor is. Aki várni tud, a küzdelem esélyét, a küzdelmet sem adta fel. Jöjjön az olimpia, legyen üdvözölve hát!

N. PÁL JÓZSEF (1957) Nógrádban élő irodalomtörténész. Kötetei: „Tisztának a tisztát őrizzük meg...” (2001); „A megtartók jöjjenek...” (2004); *Magyar sport – magyar sors* (2009).